

Ko e mahaki Meningokōkalo 'oku ne fakatupu 'a e mofi'uto'

'Oua 'e toe tatali – Fai ha ngāue fakavavevave ki ai

'O tatau ai pē, pe ke kuo 'osi fai ha huhu malu'i mei he mofi hui pe ikai.

- Ko e mahaki Meningokōkalo 'oku vave pea 'e hoko ai mo e mate pe ko ha maumau lahi ki he sino.
- Kumi tokoni **fakato'oto'o** kapau 'e 'asi atu e ngaahi faka'ilonga koeni 'i lalo.
- Ko e ngaahi faka'ilonga 'o e mahaki Meningokōkalo 'e lava ke 'asi tautaha 'o 'ikai hā mai fakakātoa.

Ngaahi faka'ilonga 'i he fānau valevale

Mofi lahi (pea lava 'asi mai 'oku mokomoko 'a e nima mo e va'e pea sonini)

Tulemohe pe tavaivaia pe fiu fafangu ke 'ā mohe

Tangi ongo faikehe

Kia-kekeva

Fehi'a ke hulungia 'i ha maama

Lua

'I kai ke kai 'i hono fafanga

Taimi ni'ihī 'e 'ile'ila kulokula pe takataka'uli 'a e kili

Ngaahi faka'ilonga 'o e fānau lalahi mo e kakai lalahi

Mofi lahi mo langa'ulu

Puputu'u e fakakaukau mo fiemohea

Langa e hokotangahui mo ngaahi uoua

Kia-kekeva

Fehi'a ke hulungia 'i ha maama

Lua

Taimi ni'ihī 'e 'ile'ila kulokula pe takataka'uli 'a e kili

'E 'ikai ke 'asi ma'u pe 'a e 'ile'ila 'o e kili 'o ha taha 'oku puke he Meningokōkalo.
'Oua 'e tali ke toki 'asi mai 'a e 'ile'ila pea ke toki kumi tokoni fakafaito'o.

'E lava ke ke telefoni ta'etotongi houa 24 ki he Healthline: **0800 611 116**

'Oua toe tatali – fai e me'a 'oku tonu ke fai

Kapau 'oku kamata ke 'asi mai ha taha pe ni'ihī 'o e ngaahi faka'ilonga ni 'iate koe pe ko ha taha 'i homou 'api, fai leva he vave taha.

- 'Oku lahi e ngaahi fa'ahinga 'o e mahaki Meningokōkalo. 'E lava ke kei puke pē ha taha 'i he Meningokōkalo neongo kuo 'osi huhu malu'ia mei he taha 'o e fa'ahinga mahaki ko'eni.
- 'Oku feinga'i foki ke huhu malu'ia e fānau iiki mo e valevale kotoa pē mei he mahaki Meningokōkalo.

Fai ha ngāue fakavavevave neongo 'oku 'ikai ke fakapapau'ia pe ko e Meningokōkalo pe 'ikai.

Kapau ko ha puke 'oku 'asi ngali faingatāmaki, telefoni 111 'o kole ha me'alele faito'o mahaki (ambulance).

Telefoni ki ha toketā, kilīniki pe ko ha kilīniki ava he taimi po'uli pe ko e Healthline (0800 611 116)
'o 'oua toe tatali – tatau ai pē pe ko e 'aho pe po'uli.

Fakahā ke nau 'ilo 'a e ngaahi faka'ilonga.

Kapau 'e fekau 'e he toketā ke foki pe 'o tauhi lelei 'i 'api, 'oku totonu ke fai hano siofi lelei 'o 'oua 'e tuku ke nofo tokotaha.

Ka vakai'i 'oku faka'au pē ke toe kovi pe lahi ange 'a 'ene puke, toe foki ki he toketā pe ko e falemahaki. **Vivili ke nau fai leva ha ngāue ki ai.** 'Alu mo e kī'i tohi ni kapau 'e ala tokoni ke toe mahino ange 'a ho'o fakamatala. Talaange ki he kau ngāue kapau kuó ke 'osi folo pe ma'u ha faito'o 'enitīpaiōtiki (antibiotics) he 'e malava ke ne fakapuliki 'e ia 'a e ngaahi faka'ilonga (symptoms) 'o e mahaki.

'E lava ke ke telefoni ta'etotongi houa 24 ki he Healthline: 0800 611 116 – neongo kuo ke 'osi a'u tonu 'o sio ki ho'o toketā pe ko e neesi.